

VIGH Annamária

VISSZAMENŐ HATÁLYÚ-E AZ 1098. KÁNON?*

I. BEVEZETÉS; II. „A SÚLYOS VAGY JOGTALANUL OKOZOTT FÉLELEMBŐL VAGY MEGTÉVESZTÉS HATÁSÁRA VÉGZETT JOGCSELEKMÉNY ÉRVÉNYES, HACSAK...”; III. AZ 1098. KÁNON EXEGÉZISE: 1. „*Deceptus dolus*”; 2. „*Ad obtinendum consensusum*”; 3. „*Circa alterius partis qualitatem*”; 4. „*Quae suapte natura consortium vitae coniugalis graviter perturbare potest*”; IV. AZ 1098. KÁNON POZITÍV – VAGY TERMÉSZETJOGI NORMA?: 1. Pozitív jogi álláspont képviselőinek véleménye; 2. A természetjogi álláspont képviselőinek véleménye; V. ÖSSZEFOGLALÁS.

I. BEVEZETÉS

II. János Pál pápa eleget tett a katolikus világ elvárásának, amikor 1983 január 25-én a *Sacrae disciplinae leges* apostoli konstitúcióval elrendelte a kánonjog revideált kódexének kihirdetését.¹ A Kódexben a törvényhozó teljesen új szabályozását adja a megtévesztésből következő házassági érvénytelenségnek. Az új norma így szól:

*Qui matrimonium init deceptus dolo, ad obtinendum consensusum patrato, circa aliquam alterius partis qualitatem, quae suapte natura consortium vitae coniugalis graviter perturbare potest, invalide contrahit.*²

Az 1098. kánon tárgyyszerű értelmezésének elsősorban a norma szövegéből kell kiindulnia, ugyanis ez alkotja az alapot a tartalom bármely megközelítéséhez. Ennyiben lényegi jelentőségű, hogy először is pontosan megértsük a törvényben használt terminológiát. Ebben a tekintetben ugyan figyelembe kell venni a kánoni tradíciót, de ez nem lehet számunkra annyira mértékadó, hogy minden a *dolus*-ról szóló koncepcionális értekezést kritika nélkül folytassunk. Az 1098. kánon körül mindenekelőtt az adott kánon jogfilozófiai alapjainak tisztázásáról folyik a vita. Mint minden más vitában, itt is leginkább a választott előfeltevések határozzák meg az eredményt.

A diszkusszióban alapjában véve két kiindulási pont van, mely a norma különböző jogfilozófiai megközelítésének eredményeit vizsgálja. A 1098. kánont illető

* A hatályos szabályozás kialakulására lásd. VIGH A., *A CIC 1098. kánonjának jogtörténeti előzményei* in *Kánonjog* 3 (2001) 35-44.

¹ Vö. *Sacrae disciplinae leges*, AAS 75 (1983), Pars II, VII: “... expectationem totius catholici orbis tandem explentes, hac die XXV mensis Ianuarii, anno MCMLXXXIII, Codicem Iuris Canonici recognitum foras dari debemus.”

² 1098. kán. „Érvénytelenül házasodik, aki a házasságot olyan megtévesztéssel rászedve köti meg, amelyet a beleegyezés megszerzése végett követtek el, és amely a másik félnek egy olyan tulajdonságára vonatkozik, mely természeténél fogva súlyosan megzavarhatja a házastársi életközösséget”, ERDŐ P. (szerk., ford., magy.), *Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*, Budapest 2001⁴, 759.

tudományos vitában számszerűen erősebbek a pozitív jogi elmélet képviselői. A pozitív jogi normát vallók rendszerint a meglévő egyházi jogi és törvényi szisztémából indulnak ki, formális és rendszer-immanens érvekkel a kánon pozitív norma jellege mellett foglalnak állást. Ám a formális jogi argumentáció magában hordozza azt a korlátozást, hogy a normát csak rendszer-immanensen tudja magyarázni, vagyis csak a kánoni jogszisztéma kiindulási pontjából, ami teljesen kizárja a norma tartalmi szempontjának figyelembevételét, eszerint ugyanis egy átfogó értelmezés lenne gyümölcsöző.

Ehhez elengedhetetlenül hozzátartozik, hogy precízen megállapítsuk a tényállást, továbbá figyelembe kell venni, hogy a norma szisztematikus helye az egész Egyházi Törvénykönyvben nemcsak formálisan értékelendő. Analóg tényállásokat és jogi helyzeteket is meg kell vizsgálni az értelmezéshez, és a normát – nem utolsósorban az átfogó értelmezés megkönnyítéséhez – gondolati összefüggésekbe kell helyezni, melyet a törvényhozó a törvénykönyvvel egy egységként alkotott meg.

II. „A SÚLYOS VAGY JOGTALANUL OKOZOTT FÉLELEMBŐL VAGY MEGTÉVESZTÉS HATÁSÁRA VÉGZETT JOGCSELEKMÉNY ÉRVÉNYES, HACSAK...”

Egyes szerzők elválaszthatatlan összefüggést véltek felfedezni a tévedés (error) és a megtévesztés (dolus) között, ám a szerzők egy másik csoportja a “dolust” a félelemmel és a kényszerrel (vis et metus) látja kapcsolatban állni. A szerzők elsőként említett csoportja – szerint, mivel a tévedés nem más, mint az értelemnek a valósággal nem megegyező ítélete – arra a következtetésre jutott, hogy a törvényhozó először akkor ismeri el a házasságkötés tulajdonságbeli tévedés miatti érvénytelenségét, ha ez a tulajdonság directe és principaliter célul volt kitűzve,³ és másodsor speciális körülmények között, amelyeket az 1098. kánon szabályoz. Azok a szerzők, akik a kényszerrel hozzák összefüggésbe a dolust, – elismert – analógiát⁴ érzékelnek e két tényállás között, melyet – véleményük szerint – az első csoport szakemberei a kánon értelmezésénél már nem alkalmaznak.⁵

A dolust a kényszerrel azonosítók úgy érvelnek, hogy a szándékos megtévesztésnek következménye, hogy – bár közvetve, de szükségszerűen – tévedés vagy tudatlanság álljon elő a megtévesztettnél, azonban súlyosbító körülmény, hogy a szándékosan megtévesztett felismerési képtelenségének kihasználásával történt-e a jogcselekmény véghezvitele. Úgy tűnik, hogy a megtévesztett nem tud a kényszerítés ellen védekezni, avagy azt is mondhatjuk, hogy a megtévesztettnak a felis-

³ HEIMERL, H. – PREE, H., *Kirchenrecht. Allgemeine Normen und Eherecht*, Wien–New York 1983, 222.

⁴ AYMANS, W. – MÖRSORF, K., *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des „Codex iuris canonici”*, begr. von E. Eichmann, forget. Von K. Mörsdorf, neu bearb. von W. Aymans, I-II, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991-1997., I, 348.

⁵ AYMANS, W. – MÖRSORF, K., I, 348.

merési és akarati cselekvése irányítva van a megtévesztő által, és így nem jöhet létre szabad döntés, amit, mint ismeretes, senki nem tud helyettesíteni. Gyakorlatilag a megtévesztő saját akaratával váltja ki a megtévesztett megvont szabad akaratát.

Igaznak tartják azt az állítást, mely szerint a tévedés a *dolus*-nak egy fontos tényállási jegye, de nem tartják minden tekintetben elfogadhatónak, hogy a tévedésre vonatkozó tényállás a *dolus* jogi figuráját is magába foglalná.

Nem tartják meggyőzőnek továbbá azt az érvet, hogy a *dolus* mint házasságot megsemmisítő tényállás eddig idegen lett volna az egyházi házasságjogtól, hiszen a *dolus* is *spiritualibus* tanítása⁶ szerint soha nem volt idegen a törvényhozótól a szándékos megtévesztéstől való védelem megadása a házasságkötéskor.

Végül fontos szempontként tartják számon, hogy a törvényhozó a *dolus* önmagában mondta ki és nem az abból következő tévedést minősítette semmisségi tényállásnak, hiszen a *dolus* – az ő értelmezésükben – több, mint a tévedés oka.

III. AZ 1098. KÁNON EXEGÉZISE

1. *Deceptus dolo*

A hatályos Kódex az 1098. kánon esetében a pontos meghatározás megragadása érdekében a *deceptus dolo* kifejezést alkalmazza arra a tényállásra, ahol a megtévesztő rosszindulatúan, szándékosan az igazság meghamisításával vagy bizonyos tények elhallgatásával nem pótolja a tudatlanságot, azért, hogy a megtévesztett saját elgondolása szerint egy jogügylet megkötésére rábírja.⁷ A megtévesztés lehet aktív vagy passzív. Aktív abban az értelemben, hogy egy tévedés előidézésére irányul, és passzív abban az értelemben, hogy a tévedés fenntartása a megtévesztő célja, egy előre kitervelt jogellenes eszköz használatával.

A kánonjogban a *dolus* esetében a 125. kán. 2. §-ából⁸ szoktak kiindulni, amely éppen annyira vonatkozik a *dolus*-ra, mint a *metusa*. A kánon értelmében bírói ítélettel érvényteleníthető „a súlyos és jogtalanul okozott félelemből vagy megtévesztés hatására végzett cselekmény...” A házassági kötelék felbonthatatlansága miatt azonban a 125. kán. 2. §-a ebben az esetben nem alkalmazható.

A megtévesztés hatása súlyának figyelembevételkor arra is tekintettel kell lenni, hogy a házasságot miként definiáljuk. Naverrete *foedusként* szemléli a házasságot, amelyben két személy felbonthatatlan közösséggé *in intimam communionem vitae et amoris* lesz. Ennek megfelelően a megtévesztés mint olyan közömbös a tévedés hatását illetően. Véleménye szerint ami a házasságot érvény-

⁶ Erről részletesen lásd. VIGH, *Kánonjog* 3 (2001) 38-40.

⁷ HEIMERL, H. – PREE, H., *Kirchenrecht*, 222.

⁸ CIC 125. kán. 2. §: „A súlyos és jogtalanul okozott félelemből vagy megtévesztés hatására végzett cselekmény érvényes, hacsak a jog másként nem rendelkezik; ám bírói ítélettel érvényteleníteni lehet akár a sértett fél, illetve jogutódja kérésére, akár hivatalból.” Vö. 1917-es CIC 103. kán. 2. §.

telenné teszi, az maga a tévedés, függetlenül attól, hogy milyen módon is jött létre.⁹

A *deceptus dolo* kifejezés tehát – az 1098. kánon vonatkozásában pozitív jogot vallók szerzők szerint – egy olyan házassági percímet hív életre, ahol a törvényhozó a házasság érvénytelenségét a tévedés alapján ismeri el.¹⁰

A megtévesztés harmadik személytől is származhat, és nem feltétlenül pozitív tevékenység következtében kell, hogy beálljon, előfordulhat, hogy negatív tevékenység – elhallgatás – következménye. Minden esetben fennáll a nyilvánosságra hozatalnak a kötelezettsége, a megtévesztésről tudomást szerző részéről, hiszen a megtévesztett döntésszabadsága korlátozódik egy olyan tulajdonság irányában, amely a házastársi életközösséget súlyosan megzavarja.¹¹

2. *Ad obtinendum consensusum*

A tényállás második eleme a *dolo ad obtinendum consensusum patrato*.¹² A *dolus*nak a házasság megkötésére mint célra kell irányulnia. A megtévesztést abban a tudatban kell elkövetni, hogy a tények leleplezése esetén a házasság nem jött volna létre. A megtévesztés a – megtévesztett részéről – akkor nyer értelmet, ha a megtévesztett befogadja a manipulációt és jogi lépéseket tesz, e nélkül ugyanis a megtévesztés pusztán az intellektuális szférában marad, gyakorlati, jogi következmények nélkül. A kánon elkészítésénél nagyobb hangsúlyt fektettek a megtévesztett védelmére, hiszen – mint ismeretes – a megtévesztő érzülete nem releváns a tényállás vonatkozásában, ha az lenne, akkor a megtévesztő szubjektív hozzáállása zavarta volna meg az objektív tényállást, ami teljes mértékben megváltoztatná a perspektívát az 1098. kánon esetében.

Az *ad obtinendum consensusum* záradék néhány tulajdonságnak házasságot érvénytelenítő erőt ad, amivel az egyes tulajdonságok önmagukban nem rendelkeznek. Az Egyháznak joga van ilyen tulajdonságokat megállapítani, sőt ezekkel a minősített tulajdonságokkal¹³ elsősorban jobban meg akarja védeni a szerződő felek szabadságát, másodsorban nagyobb jogi biztonságot és világosságot kíván teremteni. A hatályos Kódexben szó szerint csak egyetlen ilyen tulajdonságot neveznek meg, mégpedig a sterilitást. Amennyiben nem szándékos megtévesztésről

⁹ NAVARRETE, U., *Schema iuris recogniti "De matrimonio"*, *Periodica de re morali canonica liturgica* 63 (1974), 638: "Certe si matrimonio applicantur categoriae contractualisticae, non est idem error dolosus ac error non dolosus, quia aequum est ut quis contra machinationes alterius protegatur. At si matrimonium consideratur ut consortium vitae vel potius ut "intima communitas vitae et amoris coniugalitatis" minus – dixerim nihil – refert quod error circa qualitatem quae nata est ad graviter perturbandum vel impossibilem reddendum hanc intimam communionem vitae et amoris sit inductus dolo ad obtinendum consensusum patrato, and sponte ortus sit, nempe absque machinatione vel circumventionem alterius partis".

¹⁰ NAVARRETE, U., *Canon 1098 de errore doloso estne iuris naturalis an iuris positivi Ecclesiae?* in *Periodica de re morali canonica liturgica* 76 (1987) 162.

¹¹ LÜDICKE, K., in *Münsterischer Kommentar zum CIC*, 1098 / 2 a.

¹² NAVARRETE, U., *Canon 1098*..., 176.

¹³ NAVARRETE, U., *Canon 1098*..., 177-178.

van szó a sterilitás tényét illetően, nem beszélhetünk érvénytelen házasságról, kivéve, ha a partnernek ez volt az egyetlen, házassághoz szükségesnek vélt tulajdonsága.¹⁴ A törvényhozó szándéka a sterilitás konkrét említésével arra irányul, hogy a másik fél döntésszabadságát a kánoni méltányosságnak megfelelően védelmébe vegye. Azok a szándékos megtévesztések, amelyek nincsenek kapcsolatban egy jövőbeli házassággal, az 1098. kánon hatáskörén kívül esnek.¹⁵

3. *Circa alterius partis qualitatem*

A tulajdonság, amiben a megtévesztés tényállása körvonalazódik, az egyik fél tulajdonsága kell hogy legyen. A személyes tulajdonságok olyan *qualitas*ok, melyek a megtévesztő személyiségének alkotóelemei, és amelyek az adott személyt jellemében meghatározzák.¹⁶

A *qualitas alterius partis* fogalmánál nehéz egy szűk tulajdonság-fogalmat meggyőzően képviselni, ugyanis nem minden tulajdonságnak lehet házasságot érvénytelenítő hatása, de biztosan állítható, hogy azok a *qualitas*ok, amelyek a törvényi tényállást kimerítik, objektíve súlyosnak számítanak. Egy alkalommal talá-lunk konkrét utalást a házasság esetében a lényegi tulajdonságokra,¹⁷ ugyanis a 1095. kán.-ból kiinduló utalások tartalmilag még nincsenek megtöltve. A *qualitas* azonos minden minőséggel, amely valamikor, valamely területen a személyiséghez hozzákapcsolódott, legyen az testi vagy szellemi, lelki vagy esetleg morális tulajdonság.

4. *Quae suapte natura consortium vitae coniugalis graviter perturbare potest*

Az egyik fél tulajdonságának, amellyel szándékosan megtévesztette a másik felet, azért, hogy a házasságot megkössék, természeténél fogva a házasságot súlyosan zavaró tényezőnek kell lennie.

A szövegtervezet *nata* kifejezését a Kódexben a *supte natura* kifejezéssel helyettesítették, ami arra enged következtetni, hogy az adott tulajdonságot a törvényhozó szándéka szerint objektíven kell megítélni. Kérdéses viszont, hogy alkalmazható-e olyan objektív joghatár, amelyen belül egy tulajdonság – természetéből fakadóan – még súlyosan zavarja a házassági életközösséget? Nem kell-e figyelembe venni a relative objektív körülményeket is, amilyenek például a társadalmi adottságok vagy a kultúra?¹⁸

Fontos szempont, hogy az 1098. kánonnal összefüggésbe hozható ügyek esetében nem akármilyen tulajdonság képes a házasságot súlyosan megzavarni, illet-

¹⁴ A terméketlen házasságok döntő többsége a sterilitást illetően tévedésben köttetik, azonban ennek a tévedésnek a hátterében általában nem szándékos megtévesztés húzódik meg.

¹⁵ CHIAPETTA L., *Il matrimonio*, Roma 1990, 220.

¹⁶ CASTANO, J. F., *L'influsso del dolo nel consenso matrimoniale in Apollinaris* 57 (1984) 581.

¹⁷ 1983-as CIC 1056. kán.

¹⁸ CHIAPETTA, L., *Matrimonio*, 221.

ve az adott tulajdonság – amely a házasságot súlyosan megzavarja¹⁹ – minden megkötött házasságot ugyanúgy kell hogy befolyásoljon.

Ám ami az egyik fél számára nem tűnik súlyosan zavarónak, az lehetséges, hogy a másik szempontjából elviselhetetlen,²⁰ vagyis a zavaró tényező megállapítása a bíróság számára csak konkrét esetben lehetséges.

A *graviter* kifejezést mint határozószót használják a zavaró képesség megjelölésekor a Törvénykönyvben.

A kánon a tényállás kiméréséhez nem követeli meg, hogy a zavaró hatás ténylegesen beálljon. A házasság akkor is érvénytelen, ha a súlyosan zavaró tényező nem aktiválódik, de a beálltának a tényleges lehetősége bizonyítható.

A hatályos Kódex egy ilyen tulajdonságot említ, de a kánonjogi szerzőknél további lehetőségeket olvashatunk.²¹

¹⁹ GS 48.: „A bensőséges házastársi élet- és szeretetközösség a Teremtő műve, a maga törvényhozásával ő szabályozza, és a házassági szövetségkötés, vagyis a személyes és visszavonhatatlan beleegyezés hozza létre. Így egy, az Isten rendelése folytán szilárd intézmény keletkezik – még a társadalom nyilvánosság előtt is – abból az emberi aktusból, amellyel a házastársak egymásnak adják önmagukat és elfogadják a másikat; ez a szent kötelék pedig – mind a házastársak és a gyermekek, mind a társadalom érdekében – már nem függ az emberi döntéstől. Maga Isten a szerzője a házasságnak, amelynek javai és céljai vannak, és ezek mindegyikétől igen nagy mértékben függ az emberi faj fennmaradása, az egyes családtagok személyes fejlődése és örök sorsa, továbbá magának a családnak és az egész társadalomnak méltósága, biztonsága, békéje és jóléte. A házasság intézménye és a házastársi szerelem természetesen természetesen utódok létrehozására és felnevelésére; ez mintegy betetőzése és koronája. A férfi és a nő továbbá a házasságban «már nem két test, hanem csak egy» (Mt 19, 6), személyük és tevékenységük bensőséges kapcsolatában egymás kölcsönös segítségére és szolgálatára vannak, egységüket átéli és egyre szilárdabban érzik a magukénak. Ez a bensőséges egység – hiszen itt két személy kölcsönös önatadásáról van szó – nemkülönben a gyermekek érdeke is a házastársak teljes hűségét követeli meg, és sürgeti, hogy felbonthatatlan legyen az egységük.”

²⁰ Comm 9 (1977), 372, – can. 299.: “Locutio adhibita in canone...non talis est ut excludat omnino qualitatem minoris momenti, quae tamen subiective consideratur maximi momenti.”

²¹ NAVARRETE, U., *Novae methodi technicae procreationis humanae et ius canonicum matrimoniale*, in *PRMCL* 77 (1988) 94-95.

- “Vir qui semen dedit alicui deposito seminis, nec postea illud retraxit, quamvis nondum adhibitum sit;
- a fortiori si semen iam adhibitum sit, cum probabiliter vir hac via pluries pater devenit;
- vir qui directe semen dedit ad aliquam mulierem foecundandam, praesertim si praegrans effecta est;
- vir qui semen dedit ad foecundandum ovulum in vase vitreo, praesertim si ovulum reapse foecundatum est;
- a fortiori, si embryones «superflui» ex processu foecundationis in vase vitreo, congelati conservantur;
- mulier quae foecundata est ex semine de prompto ex «deposito seminis» vel ex semine directe «dato»;
- mulier quae ovulum dedit ut extra eius corpus quocumque modo foecundaretur;
- mulier quae uterum commodato praestitit ad gestandum filium aliorum, sive gratuito sive pecunia accepta;
- mulier quae uterum praestitit eo sensu, ut ex proprio ovulo et ex semine «dato» filium generet cum pacto non habendi illum ut proprium, sed cedendi omnia iura aliis, generatim patri nascituri eiusque uxori;
- mulier quae proprium ovulum, in vase vitreo foecundatum, aliis dedit gestandum, sive gratuito sive pecunia accepta;
- a fortiori, si ovula iam foecundata (embryones) congelata conservantur;

IV. AZ 1098. KÁNON POZITÍV VAGY TERMÉSZETJOGI NORMA?

A kérdésre a válasz a házasságjog vonatkozásában súlyos következményekkel jár, ugyanis ha a 1098. kánon visszamenő hatálya bizonyítást nyer, akkor a kánon alkalmazható azokra a házasságokra is, amelyeket a Kódex hatályba lépése (1983. november 27.) előtt kötöttek meg, illetve a dolog természetéből kifolyólag a nem katolikusok házasságára is érvényessé válik a norma. Amennyiben ez a kérdésfeltevés nem nyer igazolást, úgy a kánon a 9. kánon értelmében nem alkalmazható a házasságokra.

A CIC autentikus interpretációjára felállított pápai bizottság máig nem adott ki hivatalos magyarázatot az 1098. kánont illetően, ezért helyénvalónak látszanak a további vizsgálódások.

1. Pozitív jogi álláspont képviselőinek véleménye

Az 9., valamint az 1075. kánon értelmében és a jogtudomány jelenlegi állása alapján nem állítható, hogy az 1098. kánon természetjogi megalapozottságú norma lenne. Az e nézetet valló kánonjogászok²² azzal érvelnek, hogy a *dolus* csak akkor érvényteleníti természetjogilag a jogügyletet, ha lényegi tévedést okoz. Ezért nem a *dolus* a természetjogi semmisségi tényállás alapja, hanem a megtévesztésből következő lényegi tévedés, mivel a semmisség a lényegi tévedés miatt, nem pedig a megtévesztés mint a tévedés oka miatt áll be. Következésképpen a formális semmisségi ok abban a tényben rejlik, hogy a *dolus* jelentős mértékű befolyást gyakorol a jogi aktus létrehozására, és a megtévesztett *ex errore* adja a konszenzusát. Ennek következtében a házasság semmissége a szándékos megtévesztés miatt tisztán egy pozitív jogi előírás.

A *dolus* mindezekén felül nem bír saját jogfilozófiai háttérrel, hanem lényegében a tévedés jogi megfogalmazására támaszkodik.

A pozitív jogi értelmezés képviselőinek többségi álláspontja szerint megtévesztéskor a házassági konszenzus hiánya a tévedésben (*error*) vagy a tudatlanságban (*ignorantia*) áll, és mivel a megtévesztés esetében a létrejött tévedés és a jogtalanság nem választhatók el egymástól, a jogi következmények mindkét esetben, a *dolus* által létrehozott megtévesztő hatásnak tulajdoníthatók.

Ennek az értelmezésnek a támogatói azt a nézetet képviselik, hogy a törvényhozó az 1098. kánont szisztematikusan tévedésként értelmezte.

Ezen felül az 1098. kánon pozitív jogi norma jellegének védői számára az 1986. november 25-én közzétett PCI döntés²³ – amelyben megállapították, hogy az 1103. kánon a nem katolikusokra is alkalmazható –, nem jelenti azt, hogy a normát természetjogi tételként állapították volna meg. Véleményük szerint ebben a kér-

---

– si vir vel mulier experimenti causa proprium semen cesserint, praesertim si nesciatur usus vel exitus.”

²² CHIAPETTA, L., *Matrimonio*, 221.

²³ AAS 79 (1987) 1132.

désben a Bizottság csak az alkalmazhatósági kör vonatkozásában feltett kérdésre válaszolt.

2. A természetjogi álláspont képviselőinek véleménye

A természetjogi állásponton lévők véleménye szerint a jogügyletre való hatá-
suk alapján a *metus gravis* és a *dolus* egyenértékű.²⁴ A megtévesztés jogi jellegé-
nek eldöntéséhez látszólagos segítséget egy dokumentum nyújt, melyet a freiburgi
érseknek írtak 1986. december 12-én, és amelyben ez áll: „...lehetséges, hogy az
1098. kán.-ban az „*error dolosus*” tényállása is bele legyen foglalva, amelynek a
házasságkötésre való érvénytelenítő hatása nem vezethető vissza egyedül a pozí-
tív jogra.”.

Ha a fent leírtaknak megfelelően a *metus gravist* és a *dolust* egyenértékűnek
deklaráljuk, és figyelembe vesszük a PCI 1986. november 25-én hozott döntését a
1103. kánonra vonatkozóan, akkor nem kell messzire menni,²⁵ hogy a *dolust* a ter-
mészetjog alapján magyarázzuk. A valóságban ugyanis nehezen értelmezhető,
hogy a szándékos megtévesztés esetén a katolikusok házassága érvénytelen, a
nem katolikusoké viszont érvényes. A pozitív jogi álláspontot képviselők szerint a
11. kánon értelmében a norma csak a katolikusokra vonatkozik, ami nehezen
összeegyeztethető az 1057. kánon szerződéselvével.

Ennek a nézetnek a képviselői hangsúlyozzák: amennyiben a törvényhozó az
1098. kánont mint a tévedés külső okát akarta volna meghatározni, akkor miért
rendelt – eleget téve a tudományos világ elvárásának – egy önálló percimet ennek
a tényállásnak?

V. ÖSSZEFOGLALÁS

A római jogban a *dolus* azonos volt a belegyezési képtelenséggel, ami jogilag
megtámadható volt, ha a *dolus* meg lett állapítva, vagyis ezekben az esetekben a
megtévesztett eltekinthetett a jogi hatásoktól.

A klasszikus kanonisztikából azonban kimaradt a szentségek semmissé nyil-
váníthatósága *dolus* esetén, de nem tudták megindokolni, hogy miért ítélik meg
másképp a *dolust* lelki és profán ügyekben. Idővel feladták ezt a nézetet, és a lelki
jogügyletek is megtámadhatóak lettek, a házasság kivételével, amely *contractus
sui generis*nek számított.

Miután a *dolus sub specie erroris* közé tartozott, ezért a közelmúltig meg volt
fosztva az önállóságtól. A házasság szentségének hiányos védelme miatt, a II. Va-
tikáni Zsinat után a *dolust*, mint a házasságot megsemmisítő tényállást felvették –
1098. kán. – az Egyházi Törvénykönyvbe.

²⁴ APP, H., *Das kanonische Eherecht, Freiburg i. Br.*, 1988, 153-154.

²⁵ FEDELE, P., *Il dolo nel matrimonio canonico. Ius vetus et ius condendum* in FAGIOLO, V., *Il dolo nel consenso matrimoniale II*, Roma 1972 60.

A szándékos megtévesztés ismertetőjegye a rosszindulat, ahol ezt a megtévesztett nem tudja felismerni, ezért a megtévesztett beleegyezése érvénytelen.

A megtévesztésnél a házasság kieszközlése a cél, amely más megfogalmazásban így hangzik: *ad obtinendum consensum*, és ami azt a körülményt írja le, hogy egy bizonyos fokú megtévesztés szükséges a másik fél házassági beleegyezéséhez. Fontos, hogy a szóban forgó tulajdonság – ami által a tényállás megvalósul – személyes tulajdonság legyen (*qualitas*).

A zavaró képességnek objektíve súlyosnak kell lennie, vagyis a szubjektív kritériumokat nem kell figyelembe venni, illetve a gyakorlatba ezt nem lehet átültetni. Anélkül ugyanis nem indul meg egy esetleges per, hogy a megtévesztett szubjektíve ne érezné súlyosnak a zavaró képességet, vagyis egyrészt a megtévesztett érzése, másrészt az eljáró bíróság relativizálhatja a zavaró tényező elbírálását.

A joghagyományban a *dolus* fogalmát a tévedés okozására, illetve az abban való megtartásra korlátozták. Szintén a joghagyomány tanúskodik arról, hogy mind a megtévesztés, mind a tévedés keletkezésének helyét magában a megtévesztettben látták.

Problémának látszik viszont, hogy nincs elég differenciálás a tévedés mint egy lehetséges okozat és a szándékos megtévesztés mint ok között.

A *dolus* nem azonos a tévedéssel, az elkülönítés a CIC szisztematikájából világosan kiolvasható. Az, hogy a tévedési kánonok közé van sorolva, valamint a kánon meghozatalának körülményei, nem meggyőzőek abban a vonatkozásban, hogy a kánon pozitív jogi voltára következtessünk.

A *ratio nullitatis* a kényszerítésben áll fenn, ugyanis a megtévesztő kihasználja tudáselőnyét, ahol a megtévesztettet felismerési képességének manipulálása által egy jogügylet megkötésébe sodorják. Mindezt alátámasztja az analógia a *metus* és a *dolus* között. A 125. kánon egyértelművé teszi, hogy a *dolus*nak és a *metus*nak azonos a *ratio nullitatis*, ami nem más, mint a kényszerítés. Márpedig ha azonos a tényállás és azonosak a következmények, akkor az érintett személyek köre is azonos kell hogy legyen, ami csak a norma természetjogi jellegével magyarázható.

Mivel pedig az, hogy mindenki szabadon választhatja meg állapotát, a pozitív jognak ellentmond, az 1098. kánon természetjogi normán alapul.